

An Ethical Analysis of the Israel–Palestine War (2023) and the Feasibility of Genocide Attribution

Mahdi Naderi¹

DOI: [10.48308/piaj.2025.241168.1747](https://doi.org/10.48308/piaj.2025.241168.1747) Received: 2025/8/19 Accepted: 2025/11/25

Original Article

Extended Abstract

Introduction: The war between Israel and Hamas in the Gaza Strip (beginning October 7, 2023) has rapidly become one of the most prominent and controversial cases in the fields of Just War Theory and international humanitarian law (IHL). The prolonged armed conflict, extensive civilian casualties, widespread destruction of vital infrastructure, and the continuous blockade of Gaza have raised serious questions regarding the moral and legal legitimacy of Israel's military actions. Some analysts, experts, and international human rights organizations have employed terms such as genocide, ethnic cleansing, or crimes against humanity to interpret and describe Israel's military conduct. Conversely, others view such claims as exaggerated or politically motivated. This study seeks to examine the ethical and legal status of the war, addressing the central question: Does Israel's military conduct constitute a violation of Just War principles, and is there evidence to support its interpretation within the framework of the prohibition of genocide?

Methods: Given its normative nature, this research employs a deductive analytical framework to analyze the ethical and legal dimensions of the Israel-Hamas conflict. First, the study establishes a robust normative foundation, utilizing the theoretical principles of Just War Theory and the legal framework of the 1948 Genocide Convention to define the criteria for evaluating military actions. Second, these theoretical criteria are tested against empirical data, field reports, and documented observational evidence provided by international organizations.

Results and discussion: The findings indicate that Israel has failed to meet critical criteria of Jus ad bellum—including right intention, legitimate authority, last resort, and

1. Associate Professor of Political Science, School of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.
Mahdinaderi35@gmail.com

reasonable chance of success—and has repeatedly violated fundamental Jus in bello principles such as distinction between combatants and non-combatants, proportionality, and military necessity. Furthermore, field data and reports reveal patterns of systematic destruction of critical infrastructure, a long-term blockade, and political discourse among Israeli officials that exhibit elements aligning with the criteria of specific intent (*dolus specialis*), systematic targeting of a protected group, and widespread character—as defined by the 1948 Genocide Convention.

Conclusion: This study yields two key conclusions: First, while Just War Theory provides a valuable normative framework for assessing military legitimacy, it remains insufficient for fully explaining asymmetric conflicts and contemporary forms of structural violence, necessitating theoretical reconsideration and development. Second, there is an urgent need for the international community to thoroughly investigate the allegations of genocide concerning Israel's actions and to activate binding international mechanisms for prevention, cessation, and prosecution. Without effective accountability under international law, the foundational principles of war ethics and humanitarian law risk erosion and loss of credibility.

Keywords: Israel– Hamas War; Palestine; Ethics of War; Just War Theory; Genocide.

Citation: Naderi, Mahdi. 2025. An Ethical Analysis of the Israel–Palestine War (2023) and the Feasibility of Genocide Attribution, *Political and International Approaches*, Winter, Vol 17, No 4, PP 45-71.

تحلیل اخلاقی جنگ اسرائیل - فلسطین (۲۰۲۳) و امکان سنجی اطلاق نسل کشی

مهدی نادری^۱

DOI: [10.48308/piaj.2025.241168.1747](https://doi.org/10.48308/piaj.2025.241168.1747)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۵/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۴

مقاله پژوهشی

چکیده مبسوط

مقدمه و اهداف: جنگ اسرائیل و حماس (از ۷ اکتبر ۲۰۲۳) در نوار غزه به یکی از مصادیق برجسته و بحث‌برانگیز در حوزه اخلاق جنگ و حقوق بین‌الملل بدل شده است. تداوم منازعات مسلحانه، تلفات گسترده غیرنظامیان، نابودی زیرساخت‌های حیاتی و محاصره بلندمدت غزه، سوالات مهمی را درباره مشروعیت اخلاقی و حقوقی اقدامات نظامی اسرائیل پدید آورده است. برخی تحلیل‌گران، کارشناسان و نهادهای بین‌المللی و حقوق بشری از کاربرد واژه‌هایی چون «نسل‌کشی»، «پاک‌سازی قومی» یا «جنایات علیه بشریت» برای تفسیر و توصیف رفتار نظامی اسرائیل در غزه استفاده می‌کنند. در مقابل، برخی دیگر، این ادعاها را اغراق‌آمیز یا سیاسی می‌دانند. این نوشتار با هدف بررسی وضعیت اخلاق جنگ در منازعه اسرائیل و فلسطین (۲۰۲۳)، درصدد پاسخ به این سوال اصلی است که آیا می‌توان رفتار نظامی اسرائیل را ناقض اصول جنگ عادلانه دانست و شواهدی وجود دارد که رفتار آن را در چارچوب نسل‌کشی تحلیل کند؟

روش: نگارنده حسب ماهیت پژوهش از روش تحقیق استدلالی (Reasoning Approach) مبتنی بر رویکرد قیاسی برای تحلیل و تبیین ابعاد منازعه جنگ اسرائیل و حماس استفاده کرده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اسرائیل نه تنها در تحقق معیارهای اصلی، حق آغاز جنگ - شامل نیت صحیح، مرجع صالح، آخرین راه‌حل و احتمال موفقیت - ناکام، بلکه در اصول بنیادین رفتار عادلانه در حین جنگ مانند تمایز میان نظامیان و غیرنظامیان، رعایت تناسب و ضرورت نظامی، به‌طور مکرر ناقض اصول اخلاقی در جنگ بوده است. داده‌های میدانی و گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی حکایت از آن دارد که تخریب سیستماتیک زیرساخت‌های حیاتی، محاصره طولانی‌مدت و گفتمان سیاسی مقامات اسرائیل، واجد عناصری همچون «نیت خاص نابودی»، «هدف‌گیری جمعیتی» و «ماهیت سیستماتیک و گسترده» می‌باشد که در کنوانسیون ۱۹۴۸ به‌عنوان شاخص‌های نسل‌کشی تعریف شده است.

۱. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. Mahdinaderi35@gmail.com

نتیجه‌گیری: در مقام نتیجه‌گیری این پژوهش بر دو نکته کلیدی تاکید دارد: نخست، نظریه جنگ عادلانه گرچه چارچوب ارزشمند و مناسبی برای ارزیابی مشروعیت اقدامات نظامی ارائه می‌دهد اما در تبیین منازعات نامتقارن و خشونت‌های ساختاری معاصر ناکام و ناکافی می‌باشد بنابراین بازاندیشی و تکامل آن لازم و ضروری است. دوم، بر لزوم ورود جدی‌تر جامعه بین‌الملل به بررسی اتهام نسل‌کشی در قبال اقدامات اسرائیل و فعال‌سازی سازوکارهای الزام‌آور برای پیشگیری، توقف و مجازات آن تاکید دارد. باید توجه کرد بدون پاسخ‌گویی مؤثر در سطح حقوق بین‌الملل، اصول بنیادین اخلاق جنگ و حقوق بشردوستانه با خطر بی‌اعتباری مواجه شده است.

واژگان کلیدی: جنگ اسرائیل - حماس، فلسطین، اخلاق جنگ، نظریه جنگ عادلانه، نسل‌کشی.

استناددهی: نادری، مهدی. ۱۴۰۴. تحلیل اخلاقی جنگ اسرائیل - فلسطین (۲۰۲۳) و امکان‌سنجی اطلاق نسل‌کشی، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، زمستان، سال ۱۷، شماره ۴، ۷۱-۴۵.

مقدمه

جنگ اسرائیل و حماس (از ۷ اکتبر ۲۰۲۳) در نوار غزه به یکی از مصادیق برجسته و بحث‌برانگیز در حوزه اخلاق جنگ و حقوق بین‌الملل بدل شده است. این جنگ فراتر از دامنه‌ی خشونت و تلفات انسانی، از منظر بازتاب‌های سیاسی، رسانه‌ای و حقوقی نیز جایگاه ویژه‌ای یافته و در کانون توجهات نخبگان و افکار عمومی قرار گرفته است. در این راستا، تداوم منازعات مسلحانه، تلفات گسترده غیرنظامیان، نابودی زیرساخت‌های حیاتی و محاصره بلندمدت غزه، سوالات مهمی را درباره مشروعیت اخلاقی و حقوقی اقدامات نظامی اسرائیل پدید آورده است. برخی از تحلیل‌گران، کارشناسان و نهادهای بین‌المللی و حقوق بشری از کاربرد واژه‌هایی چون «نسل‌کشی»، «پاک‌سازی قومی» یا «جنایات علیه بشریت» برای تفسیر و توصیف رفتار نظامی اسرائیل در غزه استفاده می‌کنند. و در مقابل، برخی دیگر، این ادعاها را اغراق‌آمیز یا سیاسی می‌دانند.

در این میان، باید توجه کرد مسئله مشروعیت اخلاقی جنگ و حدود مجاز کنش و رفتار نظامی، بار دیگر نظریه‌ی «جنگ عادلانه» را در کانون توجه اندیشمندان اخلاق، حقوق و روابط بین‌الملل قرار داده است. از یک سو، نظریه جنگ عادلانه که ریشه در فلسفه‌ی اخلاق مسیحی و اندیشه‌های متفکرانی چون آگوستین قدیس و توماس آکویناس دارد، امروزه با بسط معنایی و نظری در قالب چارچوبی توجیه‌پذیر برای ارزیابی «عدالت در آغاز جنگ» و «عدالت در شیوه‌ی جنگیدن» به کار گرفته می‌شود. از سوی دیگر، اصل «نسل‌کشی» در حقوق بین‌الملل که پس از جنگ جهانی دوم و بر اساس کنوانسیون ۱۹۴۸ سازمان ملل تعریف شد، یکی از جدی‌ترین مسائلی است که در ارزیابی رفتار دولت‌ها در مخاصمات مسلحانه مطرح می‌شود.

این مقاله در تلاش است با بهره‌گیری از چارچوب نظری «نظریه جنگ عادلانه» و همچنین تعریف نسل‌کشی در حقوق بین‌الملل، به ارزیابی اخلاقی رفتار نظامی اسرائیل در جنگ اخیر با غزه بپردازد. در این راستا، نگارنده از طریق تحلیل داده‌های موجود و گزارش‌های مستند با اتخاذ روش توصیفی - استدلالی درصدد پاسخ به این سوال اصلی است: آیا می‌توان رفتار نظامی اسرائیل را ناقض اصول جنگ عادلانه دانست و شواهدی وجود دارد که رفتار آن را در چارچوب نسل‌کشی تحلیل‌پذیر کند؟

۱. پیشینه پژوهش

از زمان شروع عملیات طوفان الاقصی (۲۰۲۳) مقالات قابل توجهی در رابطه با مسائل و ابعاد مختلف مخاصمه اسرائیل - فلسطین در نوار غزه منتشر شده است. ایلان پاپه (۲۰۲۴) با تکیه بر شواهد تاریخی و میدانی، سیاست‌های نظامی اسرائیل را در چارچوب مفهومی «نسل‌کشی تدریجی» تحلیل می‌کند. حمید دباشی (۲۰۲۴) با رویکردی پسااستعماری، بحران غزه را بازتابی از ساختار نابرابر قدرت و اخلاق در نظام بین‌الملل می‌داند و بر این نکته تأکید دارد که ایده [وهم] «تمدن غربی» ابزاری گفتمانی برای مشروعیت‌بخشی به خشونت و استعمار نوین است. پاتریک باوهرن (۲۰۲۴) در مقاله‌ای که در نشریه Israel Affairs منتشر شده به بررسی مسئولیت اخلاقی در تلفات غیرنظامیان فلسطینی در جنگ غزه می‌پردازد و

معتقد است مسئوليت اخلاقي اين تلفات به دليل استفاده حماس از غيرنظاميان به عنوان سپر انساني، بر عهده حماس است.

همچنين نمر سلطاني (۲۰۲۴) به مسئله نسل کشي در فلسطين پرداخته و بر مسئوليت دولت ها در پيشگيري از نسل کشي تأکيد مي کند. در اين راستا، ايلياس بنتيکاس و صفا جابر (۲۰۲۵) به بررسي وضعيت حقوق بشري مردم غزه پرداخته و بر تعهدات حقوق بشري اسرائيل به عنوان اشغالگر نظامي تأکيد دارد. با اين حال، عمده مقالات منتشر شده فارسي يا با رويکرد حقوق بين الملل به بررسي مسائلي همچون امکان نسل کشي (ناصر پور، ۱۴۰۴؛ صادقي، ۱۴۰۳)، نقض هاي حقوق بشري (توحيدى، ۱۴۰۲) و مکانيزم پيگيري و تعقيب جنايات ارتكابي (فروغى، ۱۴۰۳؛ فرهنگدزاد، ۱۴۰۲) يا با رويکرد مطالعات منطقه اي و روابط بين الملل به بررسي مسائلي همچون تهديدات امنيتي اسرائيل (اخوان کاظمي و ديگران، ۱۴۰۴)، پيامدهاي مخاصمه بر محور مقاومت (نوريان و قياسي، ۱۴۰۴؛ قاسمي و ديگران، ۱۴۰۴)، و زمينه هاي فکري مخاصمه (لک زايي، ۱۴۰۲) پرداخته اند.

اما تاکنون از نظرگاه "اخلاق جنگ" به وضعيت چيستي و چگونگي مخاصمه مذکور پرداخته نشده است. از اينرو نوآوری پژوهش از دو حيث است: ۱. از منظر اخلاق جنگ مخاصمه مذکور را تحليل مي کند. ۲. در تلاش است نابسندگي نظريه جنگ عادلانه را نشان دهد.

۲. چارچوب نظري

مطالعه اخلاق جنگ همواره با طبيعت پارادوکسيکال جنگ همراه بوده است. در فلسفه اخلاق جنگ، پاسخ به اين سوال بنيادين، کليدي است: «چگونه مي توان ضرورت جنگ در مقام دفاع را با ممنوعيت حداکثري کشتن انسانها آشتي داد؟». در پاسخ به اين دغدغه فکري، چشم انداز نظري اخلاق جنگ توسط سه مکتب فکري شکل گرفته است (Lazar, 2020):

۲-۱. واقع گرایی

واقع گرايان معمولاً دغدغه هاي اخلاقي درباره توجيه سياست ها از جمله جنگ را نادیده مي گيرند. از ديدگاه آنها، جنگ بخشی اجتناب ناپذير از سياست بين الملل بوده و عملاً در آن، عرصه اخلاق از قانون جدا مي شود. در واقع، اخلاق پس از شروع شليک سلاح ها، اصلاً کاربردي ندارد. بايد توجه کرد واقع گرايان با جنگ زماني که آن را بي فايده يا زيان بار براي منافع ملي مي دانند مخالفت مي کنند. براي مثال، بسياري از واقع گرايان همچون جان مرشایمر و استيفن والت با تهاجم آمريکا به عراق در سال ۲۰۰۳ مخالفت کردند (Mearsheimer & Walt, 2009).

۲-۲. صلح طلبی

صلح طلبان هيچ توجيه اخلاقي براي جنگ قائل نيستند. در اين ديدگاه در تلاش براي برچيدن جنگ و آشتي دادن دشمنان از طريق عشق و عدالت اجتماعي است. گرچه مسيحيت اوليه، با آموزه هايي مانند

”دشمنان خود را دوست بدارید“ و ”انتقام از آن من است“، دیدگاهی صلح‌طلبانه داشت و از جنگ اجتناب می‌کرد، اما با ادغام مسیحیت در جامعه روم، نیاز به تطبیق این دیدگاه‌ها با دفاع از خود به وجود آمد. اغلب فیلسوفان اخلاقی معتقدند که صلح‌طلبی واقعیت‌های سخت زندگی را نادیده می‌گیرد. منتقدان استدلال می‌کنند که اگر کسی از دفاع از خود امتناع کند، نمی‌تواند انتظار داشته باشد دیگران از او دفاع کنند و در نتیجه صلح‌طلبی یک رویکرد فردی است که قابلیت تعمیم جهانی ندارد.

۲-۳. نظریه جنگ عادلانه^۱

نظریه جنگ عادلانه وضعیت و موقعیتی فی ما بین صلح‌طلبی و واقع‌گرایی اتخاذ کرده و معتقد است جنگ گاهی از نظر اخلاقی قابل قبول است با این حال باید تحت شرایط و محدودیت‌های اخلاقی انجام گیرد. هدف اصلی این نظریه ارائه چارچوبی برای ”توجیه چگونگی و چرایی ورود به جنگ و نحوه اجرای آن“ می‌باشد. ریشه‌های نظریه جنگ عادلانه را می‌توان در آراء آگوستین قدیس (۴۳۰-۳۵۴ م) پیگیری نمود (Augustine, 1998). در دیدگاه او، جنگ برای دفاع، جبران آسیب، یا بازگرداندن حقوق، در برخی مواقع توجیه پذیر است. بعدها توماس آکویناس (۱۲۷۴-۱۲۲۴ م) با تعیین سه شرط برای جنگ عادلانه (مرجع صالح، علت عادلانه، نیت درست) نظریه را بسط داد (Aquinas, 1947). در دوره جدید فیلسوفان حقوق طبیعی همچون ویتوریا (Vitoria)، گروسوس (Grotius) و پوفندورف (Pufendorf) به شکلی نظام‌مند آن را گسترش و تکمیل کردند. نظریه جنگ عادلانه، اخلاق را در سه ساحت جنگ پیگیری می‌نماید (see Orend, 2006; Moellendorf, 2023).

۲-۳-۱. حق آغاز جنگ:

ناظر به شرایطی است که بر اساس آن، یک دولت یا نهاد می‌تواند به طور قانونی و اخلاقی دست به اقدام نظامی بزند. شش معیار حاکم بر این شرایط است:

الف. حق مشروع برای جنگ: مهم‌ترین شرط و ناظر بر این امر است که جنگ تنها باید برای دفاع از خود، حفاظت از بی‌گناهان (جلوگیری از نسل‌کشی)، یا مقابله با نقض فاحش حقوق بین‌الملل انجام شود.

ب. نیت صحیح: هدف از جنگ باید تحقق عدالت و صلح باشد، نه کسب انتقام یا تجاوز.

ج. مرجع صالح اعلان جنگ: جنگ باید توسط یک مقام مشروع و با اقتدار (مانند دولت یا سازمان بین‌المللی) و بعد از یک اعلام عمومی به منظور تحقق شرط شفافیت و مسئولیت‌پذیری آغاز گردد.

د. آخرین راه‌حل: جنگ باید زمانی آغاز شود که همه راه‌های صلح‌آمیز (دیپلماسی، مذاکره، تحریم‌های اقتصادی و میانجی‌گری) شکست خورده یا غیرقابل اجرا باشند.

ه. احتمال موفقیت و امید پیروزی: جنگی که احتمال شکست در آن بسیار بوده و صرفاً منجر به تلفات و رنج بیشتر می‌شود، از نظر اخلاقی قابل توجیه نیست.

۲-۳-۲. رفتار عادلانه در طول جنگ:

در این ساحت به بررسی قواعد اخلاقی حاکم بر رفتار نظامیان در طول جنگ پرداخته می شود. مهم ترین معیارها در این بخش عبارتند از:

- الف. اصل تمایز:** جنگجویان باید بین اهداف نظامی مشروع و غیرنظامیان تمایز قائل شوند.
- ب. اصل تناسب:** میزان خشونت و آسیب وارد شده باید متناسب با هدف نظامی باشد و از افراط جلوگیری کند.
- ج. ضرورت نظامی:** هرگونه اقدام خشونت آمیز یا تخریبی باید در راستای دستیابی به یک هدف نظامی مشروع ضرورت داشته باشد.
- د. رفتار با زندانیان جنگی:** رزمندگانی که تسلیم یا اسیر می شوند، باید براساس قوانین بین المللی (مانند کنوانسیون های ژنو) با احترام و انسانیت رفتار شوند. از اینرو، شکنجه، اعدام بدون محاکمه، یا هرگونه بدرفتاری با اسرا ممنوع است.
- ه. ممنوعیت سلاح های خاص:** بکارگیری برخی سلاح ها که نمی توانند بین نظامیان و غیرنظامیان تفکیک قائل شوند (مانند سلاح های شیمیایی و بیولوژیکی) ممنوع است.

۲-۳-۳. عدالت پس از جنگ:

این ساحت در نظریه جنگ عادلانه کمتر مورد توجه قرار گرفته است. با این حال به اصول اخلاقی مربوط به پایان دادن به جنگ و برقراری صلح پایدار پس از آن توجه دارد:

- الف. پایان عادلانه:** جنگ باید زمانی به پایان برسد - نه زودتر و نه دیرتر - که اهداف موجه آن محقق شده باشد.
- ب. معاهده عادلانه:** شرایط صلح باید منصفانه و هدف آن برقراری صلح پایدار و جلوگیری از درگیری های مجدد در آینده باشد.
- ج. بازسازی و جبران خسارت:** مسئولیت بازسازی جوامع آسیب دیده و تامین جبران خسارت به قربانیان جنگی باید در نظر گرفته شود.
- د. مجازات جنایتکاران جنگی:** مرتکبان جنایات جنگی باید مورد پیگرد قانونی قرار گیرند و مجازات گردند.

جدول ۱: شاخص نظریه جنگ عادلانه

محور	دلالت های علمی
جایگاه نظری	رویکرد میانه بین صلح طلبی مطلق و واقع گرایی؛ پذیرش مشروعیت اخلاقی جنگ تحت شرایط سختگیرانه

هدف اصلی	ارائه چارچوب برای چرایی و چگونگی ورود به جنگ و نحوه اجرای آن
خاستگاه تاریخی	روند تکاملی از آگوستین قدیس، توماس آکویناس تا ویتوریا، گروسیوس و پوفندورف و در حال حاضر والزر
ساحت اول: حق آغاز جنگ	معیارها: (۱) حق مشروع (دفاع، جلوگیری از نسل‌کشی، مقابله با نقض فاحش حقوق بین‌الملل) (۲) نیت صحیح (تحقق عدالت و صلح) (۳) مرجع صالح اعلان جنگ (۴) آخرین راه حل (۵) احتمال موفقیت
ساحت دوم: رفتار عادلانه در جنگ	اصول: (۱) تمایز بین اهداف نظامی و غیرنظامیان (۲) تناسب خشونت با هدف نظامی (۳) ضرورت نظامی (۴) رفتار انسانی با اسرا (۵) ممنوعیت سلاح‌های غیرقابل تمایز (شیمیایی، بیولوژیکی)
ساحت سوم: عدالت پس از جنگ	اصول: (۱) پایان عادلانه (۲) معاهده صلح منصفانه (۳) بازسازی و جبران خسارت (۴) مجازات جنایتکاران جنگی

۲-۴. نسل‌کشی^۱

کنوانسیون منع و مجازات جنایت نسل‌کشی (۱۹۴۸) نخستین معاهده حقوق بشری است که توسط مجمع عمومی سازمان ملل پس از پایان جنگ جهانی دوم به تصویب رسید. این سند مشتمل بر ۱۹ ماده، نخستین تعریف حقوقی بین‌المللی از واژه «نسل‌کشی» را ارائه می‌دهد. این معاهده نماد تعهد جامعه بین‌الملل به این اصل است که فجایعی همچون نسل‌کشی هرگز نباید تکرار شوند. با این حال، در مواردی مانند رواندا در سال ۱۹۹۴ و سربریتسا در سال ۱۹۹۵ نیز نسل‌کشی رخ داده است.

بر اساس این کنوانسیون، نسل‌کشی عبارت است از مبادرت به انجام هر یک از اقداماتی (همچون کشتار اعضای گروه، وارد آوردن آسیب جدی جسمی یا روانی به اعضای گروه، تحمیل عمدی شرایط زندگی با هدف نابودی فیزیکی آن گروه، اعمال اقدامات بازدارنده برای جلوگیری از زاد و ولد در گروه و انتقال اجباری کودکان گروه به گروه دیگر) که با نیت نابودی کلی یا جزئی یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی انجام گردد. عناصر کلیدی نسل‌کشی عبارتند از:

الف. نیت خاص نابودی گروه: تمایز اساسی نسل‌کشی با سایر جنایات جنگی در «نیت» است. نسل‌کشی اقدامی هدفمندانه برای نابودی یک گروه می‌باشد.

1. Genocide

ب. هدف گیری جمعیتی: قربانیان عمدتاً غیر نظامیان از یک گروه خاص اند که صرفاً به دلیل تعلق هویتی به آن گروه، هدف قرار می گیرند.

ج. ماهیت سیستماتیک و گسترده: نسل کشی به صورت سازمان یافته و عمده نه اتفاقات پراکنده و تصادفی انجام می شود.

باید توجه کرد نسل کشی به طور ذاتی ناقض اصول اخلاقی جنگ به ویژه اصل تمایز و اصل نیت درست در نظریه جنگ عادلانه است. از این جهت، رفتاری که مصداق نسل کشی باشند، خارج از چارچوب اخلاقی و قانونی هر نوع جنگ مشروع هستند و به عنوان «جرم علیه بشریت» و جنایتی نابخشودنی تلقی می گردند.

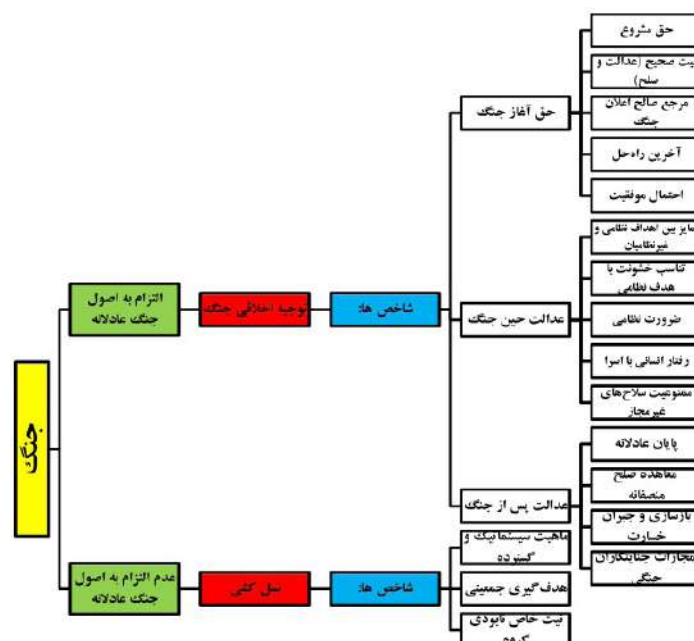
جدول ۲: مقایسه مفهومی - نظری جنگ عادلانه و نسل کشی

محورها	نظریه جنگ عادلانه	نسل کشی
جایگاه مفهومی	پذیرش امکان مشروعیت اخلاقی جنگ تحت شرایط سختگیرانه	خارج از چارچوب مشروعیت اخلاقی و قانونی و ناقض حقوق بشر و حقوق بین الملل
هدف اصلی	ارائه چارچوب اخلاقی و حقوقی برای چرایی و چگونگی ورود به جنگ و نحوه اجرای آن	نابودی کلی یا جزئی یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی
منشأ نظری	ریشه در آراء آگوستین قدیس و بسط نظری توماس آکویناس و فیلسوفان حقوق طبیعی	تعریف حقوقی نخستین بار در «کنوانسیون منع و مجازات جنایت نسل کشی» (۱۹۴۸)
شرایط آغاز جنگ (حق آغاز جنگ)	حق مشروع (دفاع، جلوگیری از نسل کشی، مقابله با نقض فاحش حقوق بین الملل)، نیت صحیح، مرجع صالح، آخرین راه حل، احتمال موفقیت	فاقد هرگونه مشروعیت (نیت نابودی یک گروه به طور کامل)

رفتار در طول جنگ	رعایت اصل تمایز (جنگجویان $\neq$ غیرنظامیان)، اصل تناسب، ضرورت نظامی، رفتار انسانی با اسرا، ممنوعیت سلاح‌های خاص	نقض کامل اصل تمایز و تناسب (قربانیان عمدتاً غیرنظامیان + استفاده گسترده از خشونت نامتناسب و غیرضروری)
پس از جنگ	پایان عادلانه، معاهده منصفانه، بازسازی، مجازات جنایتکاران جنگی	لزوم پیگرد و مجازات مرتکبان در دادگاه‌های بین‌المللی
عناصر کلیدی	مشروعیت اخلاقی مشروط به رعایت معیارها در سه ساحت: آغاز جنگ، رفتار حین جنگ، عدالت پس از جنگ	نیت خاص نابودی، هدف‌گیری جمعیتی، ماهیت سیستماتیک و گسترده
نسبت با یکدیگر	ممنوعیت صریح نسل‌کشی در نظریه جنگ عادلانه	نسل‌کشی به‌طور ذاتی ناقض اصول جنگ عادلانه و مصداق جرم نابخشودنی بین‌المللی

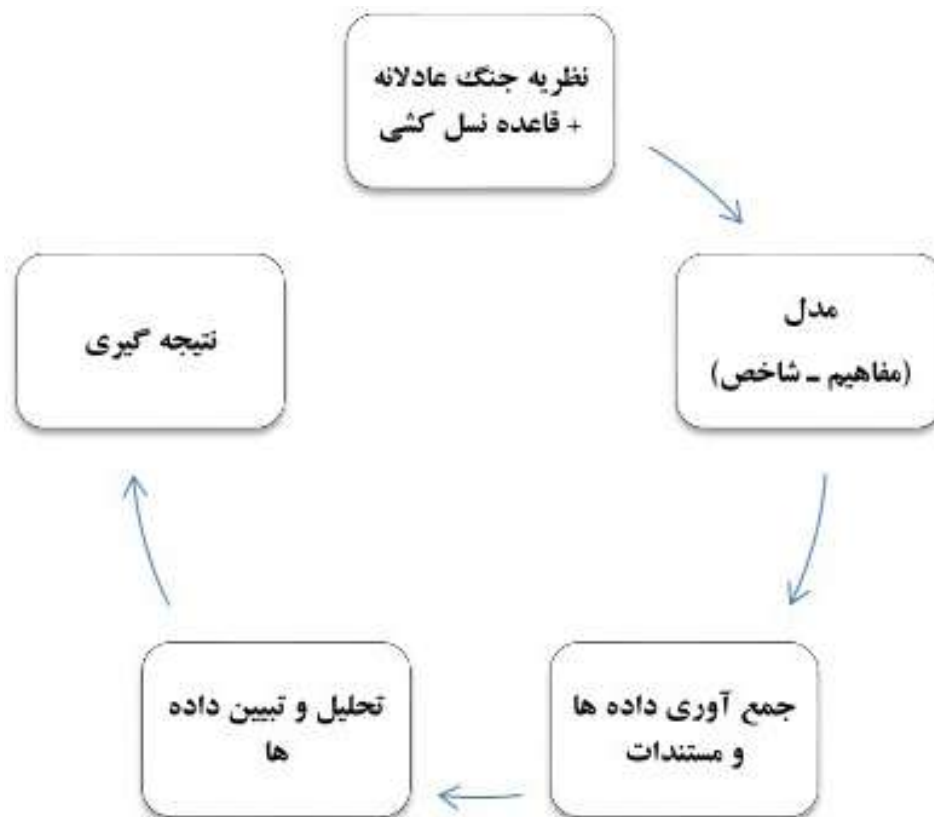
۲-۵. مدل نظری

به منظور کاربرست نظریه اخلاق جنگ و کنوانسیون منع و مجازات نسل‌کشی، می‌توان شاخص‌های شناسایی جنگ مشروع از جنگ نامشروع و به تبع آن اقدام نظامی در راستای نسل‌کشی را در قالب مدل نظری نشان داد:

۳. روش پژوهش

نظر به اینکه مسئله پژوهش با رویکرد میان رشته‌ای به عرصه مطالعاتی سیاست، اخلاق کاربردی - اخلاق جنگ - و حقوق بین‌الملل اشاره دارد، نگارنده حسب ماهیت پژوهش از روش تحقیق استدلالی (Reason-ing Approach) برای تحلیل و تبیین ابعاد منازعه جنگ اسرائیل و حماس استفاده کرده است. روش تحقیق استدلالی به استفاده از فرآیندهای منطقی و عقلانی برای کشف حقیقت تاکید دارد. روش تحقیق استدلالی مبتنی بر سه رویکرد قیاسی، استقرائی و ترکیبی است. رویکرد نگارنده در این نوشتار مبتنی بر رویکرد قیاسی بوده است که طی آن تلاش می‌شود؛ در گام اول از یک نظریه (نظریه جنگ عادلانه) و یک قاعده (منع نسل کشی) برای شناسایی ابعاد مفهومی و نظری اخلاق جنگ و نسل کشی استفاده شود و در گام دوم ناظر بر داده‌ها، گزارش‌ها و مشاهدات میدانی مسئله پژوهش راست آزمایی گردد.

در این نوشتار، جمع آوری منابع و داده ها مستند بر گزارش های نهادهای سازمان های معتبر بین المللی در بازه زمانی ۷ اکتبر ۲۰۲۳ تا ۲۲ سپتامبر ۲۰۲۵ انجام گرفته است.

۴. تحلیل اخلاقی جنگ اسرائیل - فلسطین

با توجه به چارچوب نظریه جنگ عادلانه و مستند به گزارش ها و داده های میدانی در جنگ اسرائیل - فلسطین تلاش می‌شود در سه ساحت، تحلیل اخلاقی از جنگ مذکور ارائه شود:

۴-۱. ساحت ارزیابی اخلاقی حق شروع جنگ

۴-۱-۱. حق مشروع جنگ کردن

در نظریه جنگ عادلانه، هسته اصلی و اخلاقی مشروعیت بخشی به آغاز جنگ، «حق مشروع برای جنگ»^۱ است. این اصل بر این نکته تأکید دارد که جنگ باید تنها در پاسخ به ظلم آشکار و به منظور بازگرداندن عدالت آغاز شود. مهم‌ترین مصادیق «حق مشروع برای جنگ» در ادبیات علمی عبارت‌اند از دفاع مشروع در برابر حمله مسلحانه، دفاع از دیگران برای جلوگیری از نسل‌کشی یا جنایت علیه بشریت، پاسخ به نقض گسترده حقوق بشر یا اشغالگری (Fabre, 2012, Chapters 2-3; McMahan, 2009, Chap- ter 1; Orend, 2005: 33-36; Walzer, 2015, Chapter 4). در درگیری‌های متعدد بین اسرائیل و حماس، هر دو طرف مدعی هستند که از اصل دفاع مشروع تبعیت می‌کنند.

با این حال، تحلیل اخلاقی و حقوقی نشان می‌دهد که این ادعاها از منظر نظریه جنگ عادلانه، پیچیده و محل بحث است. از یک سو، اسرائیل ادعا می‌کند دفاع از خود در برابر حملات راکتی حماس داشته و در نبرد ۲۰۲۳، حماس آغاز کننده جنگ بوده است. از سوی دیگر، حماس این ادعا را دارد که تحت اشغال، محاصره و خشونت نظامی - بالاخص از دو دهه گذشته - بوده و بنابراین از حق مقاومت برخوردار است. نکته قابل توجه اینکه برخی از نظریه پردازان همچون سیسیل فابر^۲ (۲۰۱۲) مشروعیت مقاومت مسلحانه را تحت شرایطی خاص برای گروه‌های غیردولتی نیز ممکن می‌دانند. بنابراین اگر شروع محاصره بین اسرائیل و غزه را از هشتاد سال پیش بدانیم و گسترش شهرک‌سازی صهیونیست‌ها در کنار محاصره و تحریم را ظلم بر فلسطینیان و از دلایل نامشروع شروع و تداوم جنگ به حساب آوریم گرچه در نبرد ۲۰۲۳ حماس آغاز کننده جنگ بوده است اما در قالب حق مشروع برای جنگ، قابل توجیه است.

۴-۱-۲. نیت صحیح

اصل نیت صحیح^۳ در نظریه جنگ عادلانه یکی از مولفه‌های اساسی برای تدقیق در حق آغاز جنگ است. این اصل بر این نکته تأکید دارد که داشتن دلیل درست برای جنگ گرچه شرط لازم است، اما شرط کافی نیست. بنابراین باید نیت واقعی در پشت دلیلی که توجیه گر شروع جنگ است؛ منطقی، درست و عادلانه باشد. از اینرو، هرگونه تمایل به انتقام، اشغال سرزمین یا مجازات دسته‌جمعی با اصل نیت صحیح در تضاد و تقابل است (Orend, 2006: 59-61). والزر تصریح دارد حتی دولت‌هایی که با مجوز قانونی وارد جنگ می‌شوند، چنانچه نیت آن‌ها بدخواهانه یا منفعت طلبانه باشد، مشروعیت اخلاقی شروع جنگ را از دست خواهند داد (Walzer, 2015: 78).

در بررسی نیت واقعی طرفین در جنگ اسرائیل و غزه، باید شواهد میدانی، اظهارات رسمی، و گزارش‌های نهادهای بی‌طرف بین‌المللی مدنظر قرارگیرد. اسرائیل رسماً نابودسازی زیرساخت‌های نظامی حماس به منظور دفاع از شهروندان و در راستای بازدارندگی برای جلوگیری از حملات آینده را به مثابه نیت اصلی

1. Just Cause
2. Cecil Faber
3. Right Intention

جنگ اعلان کرده است. با این حال، در عرصه میدانی بر اساس گزارش شورای حقوق بشر سازمان ملل، «حملات گسترده و مکرر به غیرنظامیان» توسط اسرائیل انجام گرفته و بر اساس گزارش دیدبان حقوق بشر، اسرائیل در سیاست‌های نظامی «بازدارندگی از طریق تنبیه و مجازات» را در پیش گرفته است (Human Rights Watch, 2021; UN Human Rights Council, 2024). چنین نیت‌هایی، با معیارهای اخلاقی نظریه جنگ عادلانه در تضاد است.

۴-۱-۳. مرجع صالح اعلان جنگ

در نظریه جنگ عادلانه از شروط مهم برای مشروعیت آغاز جنگ این است که تنها نهادهای مشروع و قانونی حق دارند دست به اقدام نظامی بزنند. نهادی مشروع است که از سوی جامعه خود به رسمیت شناخته شود و در برابر آن پاسخ‌گو باشد. (Orend, 2006: 47-49) والزر بر این اعتقاد است که فقط دولت‌های دارای حاکمیت و نهادهای بین‌المللی مانند سازمان ملل می‌توانند جنگی مشروع را اعلان کنند. گروه‌های غیردولتی فقط در مواردی که در برابر ظلم ساختاری شدید و فقدان نمایندگی قرار دارند، استثنائاً ممکن است حق دفاع مشروع داشته باشند (Walzer, 2015: 81-83). بر اساس این اصل، دولت اسرائیل از سال ۱۹۴۹ عضو رسمی سازمان ملل است. در مقابل، فلسطین از سال ۲۰۱۲ توسط مجمع عمومی سازمان ملل به عنوان «کشور ناظر غیرعضو» شناسایی شد و بیش از ۱۳۰ کشور فلسطین را به عنوان یک کشور به رسمیت شناختند.

با این حال، برای عضویت کامل فلسطین در سازمان ملل، نیاز به تأیید شورای امنیت وجود دارد و آمریکا تاکنون این درخواست را وتو کرده است. بنابراین عدم رسمیت شناختن فلسطین به مثابه یک کشور، اساساً به اصل مخاصمه و تشکیل دولت اسرائیل باز می‌گردد. در تنها انتخابات برگزار شده در غزه و کرانه باختری در سال ۲۰۰۶، حماس پیروز انتخابات - با کسب ۷۴ کرسی از ۱۳۴ کرسی پارلمان - شد. با این حال، گرچه حماس مشروعیت داخلی دارد و بر نوار غزه کنترل عملی دارد، اما از سوی جامعه بین‌الملل به عنوان دولت رسمی فلسطین شناخته نمی‌شود. البته برخی از دیدگاه‌های نظری همچون جف مک ماهان (۲۰۰۹)^۱ و سیسل فابر (۲۰۱۲)^۲ معتقدند گروه‌های غیردولتی در شرایط اشغال یا سرکوب سیستماتیک، حق مقاومت مسلحانه و اعلان شروع جنگ دارند.

۴-۱-۴. آخرین راه حل

اصل «آخرین راه حل» که از مولفه‌های شناسایی حق آغاز جنگ به حساب می‌آید تصریح می‌نماید که توسل به زور تنها در صورتی اخلاقاً موجه است که تمام گزینه‌های صلح‌آمیز ممکن پیش از آن آزموده و ناکام شده باشن (Orend, 2006: 59). در واقع این اصل درصدد پاسخ به این پرسش کلیدی است: آیا پیش از عملیات‌های نظامی در این جنگ، تلاش‌های دیپلماتیک، مذاکره یا گزینه‌های غیرخشونت‌آمیز به اندازه کافی مورد استفاده قرار گرفت یا خیر؟ اسرائیل بر این ادعاست که برای دفاع از خود در برابر حملات راکتی حماس

1. Jeff McMahan

2. Cécile Fabre

یا سایر گروه‌های فلسطینی دست به اقدام نظامی زده است و گزینه نظامی را تنها پس از ناکامی گزینه‌های بازدارنده دیگر به کار می‌گیرد.

با این حال، بر اساس گزارش شورای حقوق بشر سازمان ملل (۲۰۲۴) اسرائیل در بسیاری از موارد بدون اینکه از ابزارهایی چون میانجی‌گری بین‌المللی، تماس مستقیم با گروه‌های فلسطینی، یا سازوکارهای تحریم یا فشار بهره‌گیرد به قدرت نظامی متوسل شده است (UN Human Rights Council, 2024). با این حال، حماس در سال ۲۰۱۷ با بازنویسی منشور اصلی این سازمان به پذیرش ضمنی راه‌حل تشکیل دو دولت اذعان کرد. منشور جدید حماس حکایت از تغییر در رویکرد سازمانی حماس بود که اساساً هرگونه توافق با اسرائیل را از سال ۱۹۸۸ رد می‌کرد. در مقابل اسرائیل و جامعه بین‌المللی در واکنش به میانه‌روی حماس تغییر عمده‌ای در سیاست‌های خود ایجاد نکردند.

بنیامین نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل، منشور اصلاح شده حماس را جلوی دوربین پاره کرد. حماس پیرو بازنویسی منشور خود قبل از ۱۷ اکتبر، نه تنها حملات موشکی خود به اسرائیل را محدود کرد، بلکه علناً با طرف‌هایی که برای شکستن آتش‌بس‌های شکننده در غزه تلاش می‌کردند، همراهی نمی‌کرد. در سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ دولت نتانیاهو گسترش شهرک‌ها در کرانه باختری را کلید زد و شهرک نشینان خود اقدام به قتل عام علیه فلسطینیان کردند. همچنین در سال‌های منتهی به جنگ ۲۰۲۳، حملات مداوم اسرائیلی‌ها به مسجدالاقصی و قتل عام فلسطینی‌ها در کرانه باختری با هیچ واکنشی یا محکومیتی از سوی کشورهای عربی و غربی همراه نبود. از زمان اجرای محاصره غزه در سال ۲۰۰۷، اسرائیل کنترل شدید بر بخش اعظم برق، غذا و آب غزه دارد. در چنین شرایطی، غزه از سال ۲۰۱۹ نیمی از روز خود را بدون برق سپری می‌کرد و بیش از دو سوم جوانان فلسطینی بیکار بودند و ۹۷ درصد از خانه‌های غزه فاقد آب آشامیدنی مناسب بودند. این واقعیت در مصاحبه با سم نعیم، یکی از مقامات حماس پس از حمله ۷ اکتبر منعکس شده است: «می‌دانستیم که یک واکنش خشونت‌آمیز وجود خواهد داشت... اما ما این جاده را انتخاب نکردیم ما هیچ گزینه‌ای نداریم» (Washington Post, 2023).

اساساً در این سال‌ها حماس ظرفیت محدودی برای دیپلماسی داشته و حتی اسماعیل هنیه دبیر کل سیاسی حماس که در مذاکرات آتش‌بس با میانجی‌گری مصر، قطر و امریکا حضور داشت توسط اسرائیل در ایران ترور شد. ترور او توسط اسرائیل بیانگر این نکته است که اساساً اسرائیل موجودیت حماس را حتی قبل از شروع جنگ ۲۰۲۳ به رسمیت نمی‌شناخته است. بر اساس برخی از دیدگاه‌ها چنانچه گروهی در برابر اشغال دائم، سرکوب ساختاری و محرومیت از حقوق بنیادین قرار داشته باشد و تمام راه‌های صلح‌آمیز تجربه شده باشد، در اینصورت مشروعیت مقاومت حتی بدون نهاد دیپلماتیک رسمی دارد و قابل توجیه است (Fabre, 2012: 143).

۴-۱-۵. احتمال پیروزی

اصل احتمال موفقیت^۱ در نظریه‌ی جنگ عادلانه بر این نکته تأکید دارد که ورود به جنگ، زمانی موجه است که چشم‌انداز واقع‌بینانه‌ای برای رسیدن به اهداف جنگی وجود داشته باشد. این اصل بر لزوم

مدل سازی دقیق «احتمالات» به جای امید یا شانس در جنگ تاکید داشته و معتقد است اهداف جنگی حتی بدون پیروزی کامل نظامی، می تواند دست یافتنی باشد (Harbour, 2011). برای ارزیابی احتمال موفقیت در جنگ اسرائیل و غزه، باید اهداف اعلام شده طرفین را بررسی کرد. در جنگ مذکور، اهداف اسرائیل نابودی کامل حماس به عنوان یک تهدید امنیتی - طبق بیانیه های بنیامین نتانیاهو - و آزادسازی اسیران و در مقابل اهداف حماس، مقاومت تا تحقق آتش بس دائم و پایان محاصره غزه و بین المللی کردن مسئله فلسطین بوده است.

بر اساس گزارش دفتر هماهنگی امور بشردوستانه سازمان ملل متحد (OCHA)، عملیات های نظامی اسرائیل تاکنون به تخریب گسترده زیرساخت ها و کشته شدن ده ها هزار غیرنظامی منجر شده و حماس همچنان قادر به انجام عملیات های موشکی و پارتیزانی است. همچنین شورای امنیت سازمان ملل در قطعنامه ۲۷۲۸ (۲۰۲۴)، خواستار آتش بس فوری شده است که نشان دهنده بی اثر بودن راه حل نظامی است. مؤسسه «بین المللی مطالعات استراتژیک» (IIS) در گزارش سال ۲۰۲۴ به این نکته اشاره می کند که «نابودی کامل حماس به دلیل ایدئولوژی ریشه دار غیرممکن است».

همچنین فشار روزافزون افکار عمومی (مانند تظاهرات در غرب) و اقدامات حقوقی (مانند پرونده دیوان بین المللی دادگستری علیه اسرائیل) مشروعیت اقدامات اسرائیل را زیر سؤال برده است. به نظر می رسد اسرائیل با وجود برتری نظامی، به دلیل عدم دستیابی به اهداف نهایی - حذف حماس - و افزایش هزینه های انسانی، در معرض نقض این اصل است (UN OCHA, 2023-2024). بر اساس گزارش فایننشال تایمز پس از نزدیک به دو سال جنگ، اهداف اعلام شده اسرائیل مانند نابودی حماس و آزادسازی گروگان ها محقق نشده است (Financial Times, 2025).

همچنین بر اساس گزارش منتشر شده در نیویورک پست، چهل مقام ارشد امنیتی سابق اسرائیل هشدار می دهند اسرائیل در آستانه شکست قرار دارد (New York Post, 2025). آنها تاکید دارند جنگ به جای دفاع مشروع، به کارزار ناکام و بی نتیجه ای بدل شده است. همچنین بر اساس گزارش وال استریت ژورنال، حماس با وجود تلفات شدید، قادر به جذب نیرو و ادامه مقاومت است. در نتیجه اسرائیل برای نابودی حماس به جنگ چند ساله نیاز دارد (Fassihi & Trofimov, 2025).

۴-۲. ساحت رفتار اخلاقی در حین جنگ

۴-۲-۱. اصل تمایز

اصل تمایز^۱ از بنیادی ترین اصول نظریه جنگ عادلانه و همچنین قاعده مهم، شناخته شده و الزام آور حقوق بین الملل بشردوستانه است. این اصل بر این نکته تاکید دارد که در جریان جنگ، باید میان رزمندگان و غیررزمندگان و همچنین اهداف نظامی و غیرنظامی تمایز قائل شد. در واقع، هدف اصلی این اصل، محافظت از جان و اموال غیرنظامیان می باشد. اصل تمایز در دیدگاه والزر به مثابه قلب اخلاق جنگ است (Walzer, 2015, Chapter 4). دفتر حقوق بشر سازمان ملل در ژوئن ۲۰۲۴ با بررسی شش حمله

1. Distinction

بزرگ اسرائیل تاکید دارد استفاده از بمب‌های با قدرت انفجار بالا در مناطق متراکم مانند اردوگاه‌های پناهندگان، موید این است که نیروهای اسرائیلی به‌طور مکرر اصل تمایز را نقض کرده‌اند و حتی هشدار می‌دهد که الزام برای انتخاب روش‌هایی که آسیب غیرنظامیان را کاهش دهد از جانب اسرائیل به شکل سیستماتیک نادیده گرفته شده است.

دیده‌بان حقوق بشر در گزارشی از حمله اسرائیل در ۳۱ اکتبر ۲۰۲۳ به یک ساختمان شش طبقه در غزه، معتقد است این حمله بدون وجود هدف نظامی، منجر به کشته شدن حداقل ۱۰۶ غیرنظامی، از جمله ۵۴ کودک گردیده که می‌تواند مصداق یک جرم جنگی باشد. همچنین گزارش‌های هیئت تحقیق مستقل سازمان ملل نیز به‌وضوح نشان می‌دهد که از یک سو، حملات علیه غیرنظامیان عموماً شامل قتل عمدی، تخریب غیرضروری اموال و تجاوز به حریم غیرنظامیان است و از سوی دیگر، بسیاری از این حملات فاقد دلیل موجه نظامی هستند و نقض آشکار اصل تمایز محسوب می‌شوند (OHCHR, 2024).

۴-۲-۲. اصل تناسب

اصل تناسب در نظریه جنگ عادلانه با قواعد حقوق بشردوستانه، به‌ویژه ماده ۵۱ پروتکل الحاقی اول به کنوانسیون‌های ژنو (۱۹۷۷) همسو است. مایکل والزر اصل تناسب را بنیاد عقلانی و اخلاقی محدودیت در جنگ به شمار می‌آورد و معتقد است اهداف مشروع نظامی، نباید بدون محاسبه تبعات انسانی پیگیری شوند (Walzer, 2006: 129). در واقع، اصل تناسب به عنوان مانعی برای استفاده بیش از حد از زور و خشونت در جنگ مورد توجه قرار می‌گیرد (Frowe, 2011: 88). این اصل در نظریه جنگ عادلانه در دو سطح کاربرد دارد:

الف. تناسب پیش از جنگ: بدین معنا که فواید مورد انتظار از آغاز جنگ باید عقلاً بیشتر از آسیب‌ها و زیان‌های احتمالی آن باشد. ب. تناسب در حین جنگ: در حین جنگ با فرض هدف نظامی مشروع، شدت و ابزار جنگی مورد استفاده نباید موجب آسیب‌های غیرضروری یا بیش از حد به غیرنظامیان یا اموال غیرنظامی گردد.

جف مک‌ماهان (۲۰۲۴) در مقاله خود درباره جنگ غزه معتقد است جنگ اسرائیل علیه غزه هم شرط «ضرورت» و هم شرط «تناسب» را نقض کرده و بنابراین از منظر جنگ عادلانه، این جنگ غیراخلاقی است. در این رابطه شواهد میدانی نیز این مدعا را تایید می‌کند. در گزارشی که ۳۰ ژوئیه ۲۰۲۵ با عنوان «تأثیرات انسانی جنگ غزه» توسط دفتر حقوق بشر سازمان ملل منتشر شد نقض اصل تناسب به وضوح دیده می‌شود: (OCHA, 2025)

براساس این گزارش بیش از یک میلیون کودک نیاز فوری به حمایت‌های روانی-اجتماعی دارند (UNICEF, 2025). همچنین، بیش از ۶۲ درصد از مردم غزه فاقد اسناد قانونی مالکیت دارایی‌های خود هستند که موجب بی‌ثباتی اجتماعی و حقوقی شده است. (IRDNA, 2025) تنها ۳۸ درصد مراکز مراقبت‌های اولیه سلامت در حال فعالیت‌اند که اغلب امکانات ضروری را در اختیار ندارند (OCHA, 2025). بیش از ۱۰/۰۰۰ بیمار نیازمند امداد برون مرزی - اعزام به خارج از غزه - هستند اما روند انتقال به

خارج با موانع سیاسی و لجستیکی مواجه است. بیش از ۱۵۸۰ نفر از کارکنان سلامت و ۴۹۵ نیروی امدادی جان خود را از دست داده‌اند (MoH-Gaza, 2025; OCHA, 2025).

بر اساس داده‌های رسمی، بیش از ۶۵۸/۰۰۰ کودک در سن مدرسه و ۸۷/۰۰۰ دانشجو به آموزش رسمی دسترسی ندارند. دست کم ۱۶/۳۰۰ دانش آموز و ۷۲۱ معلم کشته شده و بیش از ۲۴/۳۲۰ دانش آموز و ۳/۰۷۰ معلم زخمی شده‌اند (MoE, 2025). از ۵۶۴ مدرسه ارزیابی شده، ۸/۸۸٪ آن‌ها (۵۰۱ مدرسه) نیاز به بازسازی کامل دارند. همچنین بیش از ۲/۳۰۰ تأسیسات آموزشی و ۶۰ نهاد دانشگاهی تخریب شده‌اند. کل جمعیت غزه (بیش از ۲.۱ میلیون نفر) دچار ناامنی غذایی حاد در سطح بحران یا بالاتر هستند. در ژوئیه ۲۰۲۵، ۴۷۰/۰۰۰ نفر در سطح "فاجعه غذایی" ۱ میلیون نفر در سطح "فوریت غذایی" و همچنین ۹۰ درصد خانوارها از روش‌های مقابله اضطراری برای تأمین غذا استفاده می‌کنند (Food Security Cluster, 2025). ۹۲ درصد کودکان ۶ تا ۲۳ ماهه و زنان باردار و شیرده توانسته‌اند نیازهای تغذیه‌ای ضروری خود را تأمین کنند. حدود ۱۴/۱۰۰ کودک دچار سوءتغذیه حاد شدید و ۱۵۰/۰۰۰ زن به مکمل‌های تغذیه‌ای نیاز دارند (Nutrition Cluster, 2025).

بیش از ۴۳۶/۰۰۰ واحد مسکونی (۹۲ درصد) تخریب یا آسیب دیده‌اند. حداقل ۱.۳۵ میلیون نفر به سرپناه اضطراری نیاز دارند (Shelter Cluster, 2025). همچنین طبق گزارش UNOSAT، حدود ۷۰ درصد از کل ساختمان‌های نوار غزه آسیب دیده یا تخریب شده‌اند. ۸۹ درصد از تأسیسات و زیرساخت‌های آب و بهداشت عمومی تخریب شده و ۹۶ درصد خانوارها دچار ناامنی آبی شده‌اند. تا ۳۰ ژوئیه ۲۰۲۵ بر اساس گزارش وزارت بهداشت غزه تلفات انسانی شامل ۱۳۸/۶۰ کشته (۲۶.۶۵۵ مرد، ۹.۴۹۷ زن، ۱۷.۹۲۱ کودک، ۴.۳۰۷ سالمند)^۱ و ۱۴۶/۲۶۹ مجروح بوده است. در میان جان‌باختگان، ۴۹۵ نیروی امدادی، ۱۳۵ مأمور دفاع مدنی، و ۲۲۹ روزنامه‌نگار نیز وجود دارند.

۴-۲-۳. ضرورت نظامی

ضرورت نظامی^۲ یکی دیگر از اصول نظریه جنگ عادلانه است که به عنوان یک قاعده بنیادین در حقوق بین‌الملل بشردوستانه مورد تأکید قرار گرفته است. این اصل بر این نکته تأکید دارد که استفاده از زور باید صرفاً به میزانی باشد که برای دستیابی به یک هدف نظامی مشروع، ضرورت دارد. بر مبنای این اصل، اولاً هدف نظامی باید یک هدف روشن و قابل دفاع باشد و در ثانی، ابزار و روش‌های نظامی باید در محدوده دستیابی به هدف تعریف گردد تا از خسارت اضافی جلوگیری شود. والزر با فرض جنگ مشروع بر این نکته تأکید دارد که اقدامات نظامی باید به کمترین سطح خشونت ممکن برای رسیدن به هدف محدود شوند. (Walzer, 2006: 129).

همچنین مک‌ماهان معتقد است حتی زمانی که یک عملیات نظامی مزیت به حساب می‌آید باید این مزیت در برابر هزینه‌های انسانی و اخلاقی سنجیده شود (McMahan, 2009: 36). در این راستا فرو معتقد است طرفین متخاصم باید کم‌ضررترین ابزار موجود را برای دستیابی به اهداف مشروع خود انتخاب کنند. (Frowe, 2011: 92).

در پاسخ به عملیات طوفان الاقصی، نابودی توان نظامی حماس و آزادسازی گروگان‌ها، هدف اصلی و

۱. تا ۱۵ ژوئن ۵۸,۳۸۰ نفر شناسایی شده‌اند

اعلامی اسرائیل بوده است. اما گزارش‌های نهادهای بین‌المللی نشان می‌دهند که سطح و نوع حملات اسرائیل فراتر از ضرورت نظامی ادعایی بود. بر اساس گزارش دفتر حقوق بشر سازمان ملل استفاده از بمب‌های ۲۰۰۰ پوندی در مناطق پرجمعیت، فراتر از ضرورت نظامی بوده و بسیاری از حملات اسرائیل بدون اینکه مزیت نظامی مشخصی را دنبال کند اهداف غیرنظامی را نابود کرده است (UNHRC, 2024). کمیسیون مستقل تحقیق سازمان ملل نیز طی گزارشی مدعی است که برخی از عملیات‌های اسرائیل هیچ ارتباط مستقیمی با اهداف نظامی نداشته است. (UNHRC, 2024) در این راستا سازمان حقوق بشر (HRW) در گزارشی که ۱ اوت ۲۰۲۵ منتشر شده هشدار می‌دهد نیروهای اسرائیلی در نقاط توزیع کمک، به طور منظم به شهروندان گرسنه شلیک می‌کنند و از ۲۷ مه تا ۳۱ ژوئیه ۲۰۲۵، دست کم ۸۵۹ فلسطینی حین تلاش برای دریافت کمک کشته شده‌اند (HRW, 2025). همچنین دیده‌بان حقوق بشر معتقد است اسرائیل در چندین مورد از روش‌ها و سلاح‌هایی استفاده کرده که بدیل‌های کم‌خطرتر نیز در دسترس بوده است (HRW, 2024).

۴-۳. رفتار انسانی با اسراء

در الهیات مسیحی، آگوستین بنیان‌گذار فکری سنت «جنگ عادلانه» است. گرچه او مستقیماً دستورالعمل اخلاقی برای زندانیان جنگی ارائه نکرده است اما بر ضرورت «رحم و شفقت» نسبت به دشمن شکست‌خورده تأکید دارد: «هدف جنگ برقراری صلح است... و حتی با دشمن مغلوب باید با رحمت رفتار کرد، نه انتقام» (Augustine, 1998: 204). این مبنا در دوره مدرن، زمینه طرح و تکامل رفتار انسانی با اسیران را در نظریه جنگ عادلانه فراهم ساخت. مایکل والزر با تأکید بر اصل «حق مصونیت» معتقد است سرباز دشمن، پس از اسارت، دیگر تهدیدی فوری نیست و باید رفتار انسانی با آنها به عنوان «انسان بی‌خطر» داشت. والزر بدرفتاری، شکنجه یا تحقیر را نقض جدی اخلاق جنگ به شمار می‌آورد (Walzer, 2015: 137).

همچنین اورند معتقد است کرامت انسانی، حتی در نبردهای نامتقارن ایجاب می‌کند با اسیران بر اساس حداقل استانداردهای بین‌المللی رفتار شود. (Orend, 2013: 231). در جریان جنگ اسرائیل با غزه، حماس در ۷ اکتبر ۲۰۲۳ حدود ۲۵۱ نفر از اسرائیلی‌ها شامل نظامیان و غیرنظامیان به اسارت گرفت. تا کنون حدود ۱۴۶ نفر از آنها زنده و ۵۶ جسد اسرائیلی به اسرائیل بازگردانده شده‌اند. از مابقی اسرا اسرائیلی گمان می‌رود ۲۲ نفر از آنها زنده هستند که همچنان در اسارت حماس می‌باشند (Bisset, Ledur, & Shapiro, 2025). نکته قابل توجه آنکه بنا به گزارشات اسرائیلی‌ها حدود ۷۵ نفر از کشته شدگان اسرائیلی در حملات نظامی اسرائیل کشته شده‌اند. در رابطه با وضعیت اسرای اسرائیلی گزارش‌ها ضد و نقیض است برخی از گزارش‌ها بر شرایط سخت اسارت (Amnesty International, 2024)، بدرفتاری و شکنجه (B'Tselem, 2025) و استفاده سیاسی و تبلیغاتی (Human Rights Watch, 2024) از آنها حکایت دارد و در مقابل برخی از گزارش‌ها منکر این امر هستند و معتقدند حماس در حد امکان، با اسرا انسانی برخورد کرده و شکنجه سیستماتیک و قتل عمدی اسرا را تکذیب می‌کنند (Al Jazeera, 2024).

محاصره وخیم و دردناک غذایی نوار غزه، بر وضعیت اسرا اسرائیلی نیز تاثیر منفی گذاشته است. مثلاً در ویدیویی که گردان‌های قسام اخیراً منتشر کرده‌اند، اسیر اسرائیلی به دلیل ضعف شدید و گرسنگی، در حال کندن قبر خود است (Al-Qassam Brigades, 2025). در نقطه مقابل باید توجه کرد زندانیان فلسطین از حدود ۵,۲۵۰ نفر به بیش از ۱۰,۴۰۰ نفر در کمتر از دو سال (تا تاریخ ۸ ژوئن ۲۰۲۵) افزایش یافته‌اند که بیانگر یک جهش قابل توجه و نگران کننده است. اکثر بازداشت شدگان بدون محاکمه یا رفع اتهام در حال بازداشتند و شرایط مساعدی ندارند. البته این آمار شامل هزاران زندانی از نوار غزه که مستقر در اردوگاه‌ها هستند نمی‌باشد (International Foundation for Solidarity with Prisoners, 2025).

۵. نابسندگی تحلیل اخلاقی جنگ و امکان اطلاق نسل کشی

۵-۱. نابسندگی نظریه جنگ عادلانه

گرچه تحلیل اخلاقی جنگ اسرائیل و غزه بر اساس نظریه جنگ عادلانه - همانطور که گذشت - چارچوبی برای ارزیابی مشروعیت اقدامات نظامی ارائه می‌دهد، با این حال در مواجهه با ابعاد ساختاری و سیستماتیک خشونت‌های جاری در غزه، ناکافی به نظر می‌رسد. این نابسندگی با استناد به داده‌های میدانی، گزارش‌های حقوق بشری، و تعریف حقوقی نسل کشی، نشان می‌دهد که چگونه برخی اقدامات اسرائیل فراتر از نقض اصول جنگ عادلانه، به سمت نسل کشی گرایش داشته است. برای این منظور، ابتدائاً به محدودیت‌های نظریه جنگ عادلانه در تحلیل جنگ اسرائیل - حماس اشاره می‌شود:

یک. تمرکز بر فرایندها به جای نتایج طولانی مدت: نظریه جنگ عادلانه بیشتر بر چگونگی انجام جنگ و عمدتاً به رفتار در حین جنگ می‌پردازد تا به سیاست‌ها و پیامدهای بلندمدت آن. محاصره ۱۷ ساله غزه، محدودیت‌های دسترسی به منابع حیاتی، و شهرک‌سازی‌های گسترده در کنار مرگ و میر ده‌ها هزار غیرنظامی و نابودی زیرساخت‌های حیاتی، بیانگر تأثیراتی است که ممکن است به نسل کشی در آینده منجر گردد (OCHA, 2025).

دو. عدم توجه به خشونت ساختاری: نظریه جنگ عادلانه خشونت‌های غیرمستقیم و ساختاری که منجر به نابودی تدریجی یک گروه می‌شود کمتر مورد توجه قرار می‌دهد. اغلب گزارش‌های منتشر شده حکایت از این امر دارد که محاصره غزه منجر به سوءتغذیه گسترده، کمبود دارو، و فروپاشی سیستم بهداشتی در طول دو سال گذشته گردیده است (UNICEF, 2025).

سه. عدم توجه به قدرت نامتقارن طرفین درگیری: نظریه جنگ عادلانه توجهی به قدرت نامتقارن بین اسرائیل و حماس ندارد. اسرائیل به عنوان یک دولت قدرتمند با حمایت بین‌المللی در مقابل جمعیت غیرنظامی تحت محاصره - فراتر از حماس - صف آرایی کرده است و عملاً از ابزارهایی - نظیر بمب‌های سنگر شکن یا ۲۰۰۰ پوندی - استفاده می‌کند که ماهیتی سرکوبگرانه دارد.

چهار. چالش در بررسی و اثبات نیت: در نظریه جنگ عادلانه نیت طرفین مخاصمه مبتنی بر شواهد مستقیم و در چارچوب اهداف کوتاه مدت نظامی بررسی می‌شود. حال آنکه شواهد میدانی بیانگر این است اقدامات نظامی اسرائیل - همچون محاصره، تخریب زیرساخت‌های حیاتی و مبتنی بر سیاست‌های بلند مدت است که می‌تواند در بلند مدت منتهی به نابودی یک گروه - نسل کشی - گردد.

۵-۲. امکان اطلاق نسل کشی

مستند به گزارش‌های بین‌المللی و شواهد میدانی اقدامات اسرائیل در غزه می‌تواند مشمول تعریف نسل کشی براساس کنوانسیون ۱۹۴۸ گردد. در این راستا، می‌توان رفتار نظامی اسرائیل را در چارچوب عناصر کلیدی نسل کشی^۱ تحلیل کرد:

۵-۲-۱. نیت خاص نابودی گروه

برای اثبات نیت خاص اسرائیل در نابودی ساکنان نوار غزه می‌توان به دلایلی اشاره کرد:

الف. گفتمان سیاسی و نظامی حاکم بر جنگ: اظهارات برخی مقامات سیاسی و نظامی اسرائیلی همچون تشبیه و توصیف فلسطینیان به عنوان «حیوانات انسانی» یا «تهدید امنیتی مطلق»، «کل جمعیت غزه مقصر هستند» (The Guardian, 2024) در کنار مواضع ایزاک هرتزوغ، رئیس‌جمهور اسرائیل، در اکتبر ۲۰۲۳ گفت: «تمام ملت [فلسطین] مسئول است. این لفاظی‌ها در مورد اینکه غیرنظامیان از این موضوع بی‌اطلاع بودند، نقشی نداشتند، کاملاً نادرست است. آنها می‌توانستند قیام کنند، می‌توانستند علیه آن رژیم شیطانی بجنگند» (McDowall, 2023) می‌تواند نشان‌دهنده نیت نژادپرستانه در نابودی ساکنان نوار غزه باشد.

ب. سیاست‌های نظامی ساختاری و بلندمدت: شهرک‌سازی‌های غیرقانونی در کرانه باختری و محاصره ۱۶ ساله غزه، در کنار محدودیت دسترسی به آب، غذا، و دارو، و همچنین تخریب سیستماتیک زیرساخت‌هایی همچون بیمارستان‌ها و مدارس همگی نشان‌دهنده سیاستی است که به طور غیرمستقیم به نابودی فیزیکی و تدریجی ساکنین نوار غزه منجر می‌شود (UN OCHA, 2025؛ HRW, 2024).

ج. تحلیل کارشناسان: گزارش‌های نهادهایی مانند دادگاه بین‌المللی دادگستری (ICJ, 2024) و گزارشگر ویژه سازمان ملل (UN Special Rapporteur, 2024) و همچنین کمیسیون مستقل تحقیق سازمان ملل (UNHRC, 2024) اشاره به این امر دارد که اقدامات نظامی اسرائیل ممکن است به قصد نسل کشی انجام شده باشد.

۵-۲-۲. هدف‌گیری جمعیتی

الف. کشتار مستقیم و تلفات غیرنظامیان: تا ژوئیه ۲۰۲۵، بیش از ۶۰٬۰۰۰ فلسطینی کشته شده‌اند که ۳۰ درصد آنان کودکان و ۲۵ درصد زن و سالمند هستند (MoH-Gaza, 2025).

ب. حمله به زیرساخت‌های حیاتی: عملاً تخریب ۷۰ درصد از ساختمان‌های غزه و ۸۹ درصد از تأسیسات آب و بهداشت، زندگی را برای بازماندگان نوار غزه غیرممکن ساخته است (UNOSAT, 2025).

ج. تحمیل شرایط زندگی سخت و نامناسب: محاصره غزه و محدودیت دسترسی به آب، غذا، و دارو، مصداق «تحمیل عمدی شرایط زندگی با هدف نابودی فیزیکی گروه» می‌باشد. براساس گزارش سازمان ملل، ۹۲٪ جمعیت غزه با ناامنی غذایی شدید روبه‌رو هستند (OCHA, 2025).

۱. در چارچوب نظری توضیح داده شد.

د. جلوگیری از زاد و ولد: مرگ مادران باردار و تغذیه ناکافی شیرخواران در کنار تخریب سیستم بهداشتی و کمبود امکانات پزشکی، می‌تواند اقدامی برای کاهش زاد و ولد و در نتیجه نابودی قومی در نوار غزه باشد (UNFPA, 2024).

۵-۲-۳. ماهیت سیستماتیک و گسترده

الف. استفاده از سلاح‌های سنگین با قدرت تخریب بالا: بر اساس برخی از گزارش‌ها اسرائیل از بمب‌های ۲۰۰۰ پوندی در مناطق پرجمعیت - منجر به کشتار جمعی غیرنظامیان - استفاده کرده است. (OHCHR, 2024)

ب. محاصره و محدودیت کمک‌های بشردوستانه: علی‌رغم مطالبه افکار عمومی جهان و همچنین هشدار سازمان‌های بین‌المللی درباره قحطی، ممانعت و جلوگیری اسرائیل از ورود غذا و دارو به غزه زمینه و شرایط نسل‌کشی را فراهم ساخته است (UNICEF, 2025).

در این میان باید توجه کرد برخی از نویسندگان همچنین از اصطلاح «نسل‌کشی ساختاری» برای تبیین اقدامات نظامی اسرائیل استفاده می‌کنند. این اصطلاح در واقع، بیانگر سیاست‌هایی است که مستقیماً به کشتار جمعی نمی‌پردازد اما بلند مدت با ایجاد شرایط غیرانسانی همچون محاصره، گرسنگی، و محرومیت از خدمات بهداشتی به تدریج یک گروه را نابود می‌کنند (Genocide Studies International, 2024).

نتیجه‌گیری

تحلیل و تبیین جنگ اخیر اسرائیل و غزه در چارچوب نظریه جنگ عادلانه بر این نکته تأکید دارد که اقدامات نظامی اسرائیل با دو ساحت اصلی این نظریه - یعنی حق آغاز جنگ و رفتار در حین جنگ - به‌طور مبنایی به لحاظ اصول اخلاقی و حقوقی در تعارض است. تحلیل داده‌های میدانی و گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که اسرائیل نه تنها در تحقق معیارهای اولیه حق آغاز جنگ، همچون «نیت صحیح»، «آخرین راه‌حل» ناکام بوده است بلکه در اجرا و التزام به اصول بنیادین در حین جنگ مانند «اصل تمایز»، «اصل تناسب» و «ضرورت نظامی» نیز به شکل مکرر مرتکب نقض‌های جدی گردیده است.

ناکامی‌ها در تحقق اصول نظریه جنگ عادلانه، موجب شده که مشروعیت اخلاقی و حقوقی جنگ اسرائیل به‌شدت زیر سؤال رود و از اینرو، می‌توان گفت که رفتار اسرائیل از نظر اخلاقی و انسانی در چهارچوب نظریه جنگ عادلانه به‌شدت غیرقابل دفاع است. استمرار محاصره غزه، تخریب سیستماتیک زیرساخت‌های بهداشتی و آموزشی، و گفتمان سیاسی مقامات اسرائیلی در جهت نفی هویت جمعی فلسطینیان، بر این نکته دلالت دارد که اقدامات صورت گرفته فراتر از «نقض اصول جنگ عادلانه» بوده و قابلیت تحلیل در چارچوب «نسل‌کشی» را دارد.

آمار تلفات انسانی (بیش از ۶۰ هزار کشته، با سهم بالای زنان و کودکان)، تخریب نزدیک به ۷۰ درصد زیرساخت‌ها و نابودی بخش عمده‌ی تأسیسات حیاتی مانند بیمارستان‌ها، مدارس و شبکه‌های

آب و بهداشت، به‌همراه گزارش‌های مستند از محاصره‌ی طولانی و محدودیت شدید ورود غذا و دارو، بیانگر «تحمیل شرایط نابود کننده زندگی» و «کشتار جمعی غیرنظامیان» می‌باشد که با شاخص‌های نسل‌کشی هم‌رویی دارد. به عبارتی دیگر، ناظر بر عناصر کلیدی تعریف‌شده در کنوانسیون ۱۹۴۸، می‌توان چنین استدلال کرد که برخی از رفتارهای اسرائیل همچون «هدف‌گیری جمعیتی» و «ماهیت سیستماتیک و گسترده» واجد ویژگی‌های نسل‌کشی است. از اینرو برای گذر از داوری اخلاقی به اثبات قضایی، جمع‌آوری شواهد دقیق‌تر از نیت و سیاست‌گذاری آگاهانه‌ی نابودی جمعیت ضروری است.

باید توجه کرد یافته‌های این پژوهش بر ضرورت بازاندیشی در کفایت نظریه جنگ عادلانه برای تحلیل منازعات معاصر تأکید می‌نماید. اگرچه نظریه جنگ عادلانه چارچوبی ارزشمند برای ارزیابی مشروعیت جنگ‌ها فراهم ساخته است اما در مواجهه با خشونت‌های ساختاری، عدم تقارن قدرت، و روندهای بلندمدت سرکوبگرانه، ناکام و نیازمند بازنگری و تکامل است. در مقام نتیجه‌گیری و ناظر بر شواهد موجود انتظار می‌رود جامعه جهانی با اهتمام و جدیت بیشتری به بررسی اتهام نسل‌کشی علیه اسرائیل پردازد و در نتیجه، سازوکارهای الزام‌آور برای پیشگیری، توقف و پاسخ‌گویی در قبال چنین جنایاتی را فراهم سازد.

منابع

- اخوان کاظمی، مسعود، لطفی، کامران و حسینی مهر، ثریا (۱۴۰۴)، واکاوی تهدیدات وجودی اسرائیل در ابعاد داخلی و خارجی. مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۱۱۴(۱)، ۱-۲۵.
- پاشاقاسمی، علی، دهشیری، محمدرضا و حاجی مینه، رحمت (۱۴۰۴)، تأثیر پیامدهای طوفان‌الاقصی بر محور مقاومت و امنیت ملی ایران. مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۱۱۴(۱)، ۱۴۱-۱۶۶.
- پورحسن، ناصر (۱۴۰۴)، نسل‌کشی فرهنگی-تمدنی رژیم صهیونیستی در فلسطین؛ (با تأکید بر اقدامات پس از عملیات طوفان‌الاقصی)، فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، ۸(۲).
- توحیدی، احمد رضا (۱۴۰۲)، نقض‌های حقوق بشری و بشردوستانه رژیم صهیونیستی علیه فلسطینیان از ۷ اکتبر ۲۰۲۳. مجله حقوقی بین‌المللی، ۴۰(۷۱)، ۲۰۳-۲۱۸.
- صادقی، مهدی رضا (۱۴۰۳)، امکان‌سنجی ارتکاب نسل‌کشی در غزه توسط اسرائیل در پرتو عملیات طوفان‌الاقصی (۷ اکتبر ۲۰۲۳)، مطالعات حقوقی، ۱۱۶(۱)، ۲۵۷-۲۸۸.
- فروغی، فضل‌اله (۱۴۰۳)، تأملی بر امکان‌سنجی تعقیب داخلی و بین‌المللی جنایات ارتكابی رژیم صهیونیستی در غزه. مطالعات حقوقی، ۱۱۶(۱)، ۱۷۹-۲۲۸.
- نوریان، اردشیر و قیاسی، امیر (۱۴۰۴)، بررسی علل و روند همگرایی اسرائیل و اعراب و پیامدهای امنیتی آن برای ایران. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۴(۵۳)، ۹۹-۱۴۴.
- لک زایی، شریف (۱۴۰۲)، چیستی تمدن غرب در آرای امام موسی صدر. فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، ۶(۲)، ۱-۲۴.
- فرهمندزاد، زینب (۱۴۰۲)، سازوکارهای قضایی پیگیری و طرح دعوی علیه رژیم صهیونیستی نشریه علمی «دولت و حقوق»، ۴(۴)، ۶۱-۸۴.

References

- Akhavan Kazemi, Masoud, Lotfi, Kamran, & Hosseini Mehr, Soraya. (2025), An Analysis of Israel's Existential Threats in Domestic and External Dimensions. *Islamic World Political Studies*, 14(1), 1–25. <https://doi.org/10.30479/psiw.2025.21506.3387> [In persian].
- Al Jazeera. (2024), Hamas denies systematic abuse of Israeli hostages. <https://www.aljazeera.com/news/2024/hamas-denies-abuse-israeli-hostages>
- Al-Qassam Brigades. (2025), Video of Israeli prisoner Evyatar David digging his own grave in Gaza [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=9Jb1ffGvQ2Q>
- Amnesty International. (2021), Flagrant violations during May conflict.
- Amnesty International. (2024), Report on the treatment of Israeli hostages by Hamas. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2024/hamas-hostages-treatment/>
- Aquinas, T. (1947), *Summa Theologica* (Fathers of the English Dominican Province, Trans.), Benziger Bros. (Original work published ca. 1265–1274)
- Augustine. (1998), *Political writings* (E. M. Atkins & R. J. Dodaro, Eds. & Trans.). Cambridge University Press. (Original works written ca. 413–426)
- Author(s), (2025, July 23), Gaza: a war without end? *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/dcf21dbd-c532-4c43-80cf-115ef495b19a>
- B'Tselem. (2025), Conditions of Israeli prisoners held by Hamas. <https://www.btselem.org/hostages/conditions>
- Bauhn: (2024), Just war, human shields, and the 2023–24 Gaza War. *Israel Affairs*, 30(5), 863–878. <https://doi.org/10.1080/13537121.2024.2394289>
- Bentekas, I., & Jaber, S. (2025), Human rights obligations of military occupiers: Israel and the population of Gaza. *Journal of Conflict and Security Law*, 30(1), 103–128. <https://academic.oup.com/jcs/article/30/1/103/7943620>
- Bisset, V., Ledur, J., & Shapiro, L. (2025, June 26), Hamas took 251 hostages from Israel into Gaza. Where are they? *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/hamas-hostages-israel-war-gaza/>
- Dabashi, H. (2025), *After Savagery: Gaza, Genocide, and the Illusion of Western Civilization*. Haymarket Books.
- Fabre, C. (2012), *Cosmopolitan War*. Oxford University Press.
- Farahmandzad, Zeinab. (2023), Judicial Mechanisms for Filing and Pursuing Claims against the Zionist Regime: A Case Study of Crimes Committed in the Gaza Conflict after October 7, 2023. *Journal of Government and Law*, 4(4), 61–84. [In persian].
- Fassihi, F., & Trofimov, Y. (2025, July 30), Why Israel and Hamas won't stop fighting. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/world/middle-east/israel-hamas-gaza-war-86a119f3>
- Foroughi, Fazlollah. (2024), A Reflection on the Possibility of Domestic and International Prosecution of Crimes Committed by the Zionist Regime in Gaza. *Legal Studies*, 16(1), 179–228. <https://doi.org/10.22099/jls.2024.49354.5106> [In persian].
- Frowe, H. (2011), *The Ethics of War and Peace: An Introduction*. Routledge.
- Genocide Studies International. (2024), Structural genocide: A framework for analysis. *Genocide Studies International*. <https://doi.org/10.3138/gsi.11.2.01>
- Human Rights Watch. (2021), *Gaza: Apparent war crimes during May fighting*.
- Human Rights Watch. (2023, October 9), *Questions and answers: October 2023 hostilities*

- between Israel and Palestinian armed groups. <https://www.hrw.org/news/2023/10/09/questions-and-answers-october-2023-hostilities-between-israel-and-palestinian-armed>
- Human Rights Watch. (2024), Hostages in Gaza: Human rights concerns. <https://www.hrw.org/report/2024/hostages-gaza>
 - Human Rights Watch. (2024), Israel/Palestine: Civilian impact of Gaza strikes.
 - Human Rights Watch. (2025, August 1), Gaza: Israeli killings of Palestinians seeking food are war crimes.
 - International Committee of the Red Cross (ICRC), (2005), Customary International Humanitarian Law: Volume I – Rules. Cambridge University Press.
 - International Court of Justice. (2024, February 23), Preliminary findings on the Gaza conflict. International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/192/192-20240223-ORD-01-00-EN.pdf>
 - International Foundation for Solidarity with Prisoners. (2025, June 6), Fact sheet on detainees and prisoners in Israeli occupation prisons for June 2025. <https://solidarity-ps.org/en/june-2025>
 - Israel may have violated laws of war in Gaza campaign, UN rights office says. (2024, June 19), Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-may-have-violated-laws-war-gaza-campaign-un-rights-office-says-2024-06-19/>
 - Johnson, J. T. (1981), Just War Tradition and the Restraint of War. Princeton University Press.
 - Lakzaei, Sharif. (2023), The Nature of Western Civilization in the Thought of Imam Musa Sadr. Quarterly Journal of Fundamental Studies on the New Islamic Civilization, 6(2), 1–24. <https://doi.org/10.22070/nic.2024.18525.1274>[In persian].
 - Lazar, Seth. (2020, Spring), War. In Edward N. Zalta (Ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/war/>
 - McDowall, A. (2023, October 16), The language being used to describe Palestinians is genocidal. The Guardian. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/oct/16/the-language-being-used-to-describe-palestinians-is-genocidal>
 - McMahan, J. (2009), Killing in War. Oxford University Press.
 - McMahan, J. (2024), Proportionality and necessity in Israel's invasion of Gaza, 2023–2024. Analyse & Kritik, 46(2), 387–407. <https://doi.org/10.1515/auk-2024-2024>
 - Mearsheimer, J. J., & Walt, S. M. (2009, November 3), An unnecessary war. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2009/11/03/an-unnecessary-war-2/>
 - Ministry of Education - Palestine. (2025), Damage assessment report: Education sector.
 - Ministry of Health - Gaza. (2025), Civilian casualties data.
 - Moellendorf, D. (2023), Just war theory. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), The Stanford encyclopedia of philosophy (Fall 2023 Edition). Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/entries/war/>
 - New York Post. (2025, August 4), Israel is 'on the precipice of defeat' in Gaza, ex-officials say — as Netanyahu believes only military victory can free hostages. <https://ny-post.com/2025/08/04/world-news/israel-is-on-the-precipice-of-defeat-in-gaza-ex-military-chiefs-say-as-netanyahu-believes-only-military-victory-can-free-hostages/>
 - Nourian, Ardeshtir, & Qiyasi, Amir. (2025), An Examination of the Causes and Process of Israel–Arab Convergence and Its Security Implications for Iran. Strategic Policy Studies, 14(53), 99–144. <https://doi.org/10.22054/qpps.2024.78104.3375>[In persian].

- Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2025), Gaza: Reported impact snapshot – 30 July 2025. United Nations.
- Office of the High Commissioner for Human Rights. (2024, June 19), Indiscriminate attacks during the conflict in Gaza. United Nations. <https://www.un.org/unispal/document/ohchr-thematic-report-indiscriminate-attacks-in-gaza-19jun24>
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2024), Report on the impact of Israeli military operations in Gaza. United Nations.
- Orend, B. (2006), *The Morality of War* (2nd ed.). Broadview Press.
- Orend, B. (2013), *The Morality of War* (2nd ed.). Broadview Press.
- Pashaqasemi, Ali, Dehshiri, Mohammad Reza, & Haji Mineh, Rahmat. (2025), The Impact of the Al-Aqsa Storm Consequences on the Resistance Axis and Iran's National Security. *Islamic World Political Studies*, 14(1), 141–166. <https://doi.org/10.30479/psi-w.2025.21203.3371>[In persian].
- Pourhasan, Nasser. (2025), The Cultural–Civilizational Genocide of the Zionist Regime in Palestine: With Emphasis on Post–Al-Aqsa Storm Actions. *Quarterly Journal of Fundamental Studies on the New Islamic Civilization*, 8(2), <https://doi.org/10.22070/nic.2025.20055.1367>[In persian].
- Sadeghi, Mehdi Reza. (2024), Assessing the Possibility of Genocide in Gaza by Israel in Light of the Al-Aqsa Storm Operation (October 7, 2023), *Legal Studies*, 16(1), 257–288. <https://doi.org/10.22099/jls.2024.49213.5089>[In persian].
- Shelter Cluster. (2025), Emergency shelter response update.
- Shlaim, A. (2025), *Genocide in Gaza: Israel, Hamas, and the long war on Palestine*. Irish Pages Press.
- Sultany, N. (2024), A Threshold Crossed: On Genocidal Intent and the Duty to Prevent Genocide in Palestine. *Journal of Genocide Research*, 1-26. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/14623528.2024.2351261>
- The Guardian. (2024, January 26), World court's interim ruling on genocide in Gaza: Key takeaways. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2024/jan/26/world-courts-interim-ruling-on-genocide-in-gaza-key-takeaways-icj-israel>
- Tohidi, Ahmad Reza. (2023), Human Rights and Humanitarian Violations Committed by the Zionist Regime against Palestinians Since October 7, 2023. *International Law Journal*, 40(71), 203–218. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2024.2017780.2486>[In persian].
- UN Human Rights Council. (2024), Report A/HRC/56/26: Thematic report on attacks in Gaza violating distinction and proportionality.
- UN Human Rights Council. (2024), Report on the situation in Gaza (A/HRC/55/24).
- UN OCHA Reports. (2023–2024), Gaza humanitarian crisis.
- UNICEF. (2025), Children's mental health in Gaza crisis. United Nations Children's Fund.
- United Nations Children's Fund. (2025, July 10), Mental health crisis for children in Gaza. UNICEF. <https://www.unicefusa.org/stories/mental-health-crisis-children-gaza>
- United Nations Human Rights Council. (2024), Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel (A/HRC/56/26).
- United Nations Special Rapporteur. (2024, March 25), Report on the situation in Gaza. United Nations Human Rights Council. <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5563-situation-human-rights-palestinian-territories-occupied-1967>

- UNOSAT. (2025), Satellite damage assessment in Gaza Strip.
- Vattel, E. de. (2008), The law of nations (J. Chitty, Ed.). Liberty Fund. (Original work published 1758)
- Walzer, M. (2006), Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations (4th ed.), Basic Books.
- Walzer, M. (2015), Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations (5th ed.), Basic Books.
- Washington Post. (2023, November 13), Hamas planned for terror in Gaza. Israel was caught off guard. https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/11/12/hamas-planning-terror-gaza-israel/?utm_source=chatgpt.com